

مطالعات جهانی شدن:
دوفضایی شدن‌ها و دوج جهانی شدن‌ها

دکتر سعید رضا عاملی

تهران

۱۳۹۰

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)
مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

سرشناسه: عاملی، سعیدرضا، ۱۳۴۰-
عنوان و نام پدیدآور: مطالعات جهانی‌شدن: دو فضایی‌شدنها و دو جهانی‌شدنها / سعیدرضا عاملی.
مشخصات نشر: تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری: ده، ۴۲۶ ص.
فهرست: «سمت»: ۱۵۴۴. علوم اجتماعی: ۸۴.
شابک: ۷۰۵۰۷۰۵۳۰-۹۶۴-۹۷۸-۶۳۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا
یادداشت: پشت جلد به انگلیسی:
Saied Reza Ameli, Globalization Studies: Dual Spacizations & Dual Globalizations.
یادداشت: اژه‌نامه.
یادداشت: کتابخانه: ص. ۴۰۰-۳۷۵.
یادداشت: نمایه.
موضوع: جهانی‌شدن.
شناسه افزوده: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.
رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۰ م ۶ ع ۱۷/ع ۱۳۱۸/۱۷.
رده‌بندی دیویی: ۳۲۷/۱۷
شماره کتابشناسی ملی: ۲۶۶۲۹۱۰

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)

مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

مطالعات جهانی‌شدن: دو فضایی‌شدنها و دو جهانی‌شدنها

دکتر سعیدرضا عاملی (استاد گروه ارتباطات دانشگاه تهران)

ویراستار: عبدالعزیز تاتار

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۰

تعداد: ۱۰۰۰

حروفچینی و لیتوگرافی: «سمت»

چاپ و صحافی: پورروشن

قیمت: ۶۳۰۰۰ ریال. در این نوبت چاپ قیمت مذکور ثابت است و فروشندگان و عوامل توزیع مجاز به تغییر آن نیستند.

نشانی ساختمان مرکزی: تهران، بزرگراه جلال آل احمد، غرب پل یادگار امام (ره)، روبه‌روی

پمپ گاز، کد پستی ۱۴۶۳۶، تلفن ۰۲-۴۴۲۴۶۲۵۰.

www.samt.ac.ir

info@samt.ac.ir

هر شخص حقیقی یا حقوقی که تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشر یا مؤلف، نشر یا بخش یا عرضه یا تکثیر یا تجدید چاپ نماید، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

سخن «سمت»

یکی از اهداف مهم انقلاب فرهنگی، ایجاد دگرگونی اساسی در دروس علوم انسانی دانشگاهها بوده است و این امر، مستلزم بازنگری منابع درسی موجود و تدوین منابع مبنایی و علمی معتبر و مستند با در نظر گرفتن دیدگاه اسلامی در مبنایی و مسائل این علوم است.

ستاد انقلاب فرهنگی در این زمینه گامهایی برداشته بود، اما اهمیت موضوع اقتضای کرد که سازمانی مخصوص این کار تأسیس شود و شورای عالی انقلاب فرهنگی در تاریخ ۶۳/۱۲/۷ تأسیس «سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها» را که به اختصار «سمت» نامیده می‌شود، تصویب کرد.

بنابراین، هدف سازمان این است که با استمداد از عنایت خداوند و همت و همکاری دانشمندان و استادان متعهد و دلسوز، به مطالعات و تحقیقات لازم بپردازد و در هر کدام از رشته‌های علوم انسانی به تألیف و ترجمه منابع درسی اصلی، فرعی و جنبی اقدام کند.

دشواری چنین کاری بر دانشمندان و صاحب نظران پوشیده نیست و به همین جهت مرحله کمال مطلوب آن، باید به تدریج و پس از انتقادهای و یادآوریهایی پیاپی ارباب نظر به دست آید و انتظار دارد که این بزرگواران از این همکاری دریغ نورزند.

کتاب حاضر برای دانشجویان رشته علوم اجتماعی در مقطع کارشناسی به عنوان منبع اصلی درس «جهانی شدن ارتباطات» به ارزش ۲ واحد، در مقطع کارشناسی ارشد به عنوان منبع اصلی درس «جهانی شدن و فرهنگ» به ارزش ۲ واحد، در مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد به عنوان منبع اصلی درس «مطالعات فضای مجازی» به ارزش ۳ واحد و در مقطع دکتری به عنوان منبع اصلی درس «فرهنگ مجازی» به ارزش ۲ واحد تدوین شده است. امید است علاوه بر جامعه دانشگاهی، سایر علاقه‌مندان نیز از آن بهره‌مند شوند.

از استادان و صاحب نظران ارجمند تقاضا می‌شود با همکاری، راهنمایی و پیشنهادهای اصلاحی خود، این سازمان را در جهت اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی جمهوری اسلامی ایران یاری دهند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه: پارادایم دوفضایی شدن جهان و دوج جهانی شدنها
۱۹	فصل اول: جهانی شدنها: مفاهیم و نظریه‌ها
۱۹	مقدمه: آغاز جهانهای جدید
۲۴	۱. مفاهیم بنیادین
۲۵	الف) جهانی شدن اولیه
۲۶	ب) جهانی شدن مدرن
۲۷	ج) جهانی شدن ارتباطات
۲۹	۲. مدرنیته و جهانی شدن
۳۷	۳. مفهوم جهانی شدن
۳۸	الف) مفاهیم سلبی جهانی شدن
۴۳	ب) جهانی شدن و جهانی گرایی
۴۹	ج) جهانی شدن طبیعی و ایدئولوژیک
۵۴	د) جهانی شدنهای بسیار - غربی شدن و شرقی شدن
۵۶	۴. نظریه‌های اساسی جهانی شدن
۵۷	الف) نظریه افراطی گراها
۶۰	ب) نظریه شک گرایی
۶۶	ج) نظریه نسیت گرایی
۶۸	د) نظریه بازسازی گرایی
۷۱	ه) نظریه پسا ساختار گرایی
۷۶	و) نظریه انتقال گرایی
۸۲	نتیجه گیری: پارادایم دوج جهانی شدنها

۸۷	فصل دوم: دوفضایی شدن فرهنگها
۸۷	مقدمه: دوج جهانی شدن‌ها به عنوان پارادایم‌های جدید فرهنگ‌شناسی
۹۲	الف) هم‌زمانی فرهنگی
۹۴	ب) تفاوت‌های دو جهان فرهنگی
۹۶	ج) پراکندگی فرهنگی جدید
۹۶	د) شفافیت فرهنگی
۹۷	ه) فناوری هم‌زمان ارتباطات و فرهنگ
۱۰۰	۱. مفاهیم: پیچیدگی معانی فرهنگی و شفافیت مفهومی فناوری
۱۰۴	۲. رابطه فناوری و فرهنگ
۱۰۷	۳. فناوری هم‌زمان ارتباطات و دوفضایی شدن فرهنگ
۱۰۹	الف) ارتباطات انسانی در جهان واقعی و جهان مجازی
۱۱۱	ب) ادراک فرهنگی در جهان واقعی و جهان مجازی
۱۱۳	ج) نمایش فرهنگ در جهان واقعی و جهان مجازی
۱۱۵	د) قوی شدن فردیت در جهان مجازی و ویرانگری هنجارهای ...
۱۱۸	نتیجه‌گیری: پارادوکس‌های بین فرهنگی جهان واقعی و جهان مجازی
۱۲۲	فصل سوم: دوفضایی شدن محیط دینی و دین مجازی
۱۲۲	مقدمه
۱۲۶	۱. مفهوم دین مجازی
۱۲۷	الف) دین مجازی تخیلی
۱۲۷	ب) دین مجازی رسانه‌ای
۱۲۸	ج) دین مجازی واقعی
۱۳۲	۲. هستی‌شناسی دین مجازی
۱۳۴	الف) گونه‌شناسی دین در فضای مجازی بر مبنای نوع حضور
۱۳۵	ب) گونه‌شناسی دین مجازی بر مبنای شکل حضور: جماعت‌ها و سازمان‌ها
۱۳۷	ج) گونه‌شناسی دین مجازی بر مبنای هدف حضور: هویت‌های متفاوت
۱۳۹	۳. دین واقعی و دین مجازی
۱۴۰	الف) دین همه‌جا حاضر
۱۴۱	ب) فضاهای دینی موازی

۱۴۱	ج) فعال بودن و در عین حال منفعل بودن دینداری مجازی
۱۴۲	د) به وجود آمدن جماعت فرامکان و فرازمان
۱۴۲	ه) توسعه ارتباطات
۱۴۴	و) تقویت حوزه فردی دینی
۱۴۵	۴. دوفضایی شدن جهان و تعامل دین مجازی و دین واقعی
۱۵۰	نتیجه گیری
۱۵۳	فصل چهارم: دوج جهانی شدن و ارزشهای اخلاقی خانواده
۱۵۳	مقدمه
۱۵۹	۱. دوفضایی شدن جهان و تغییرات بنیادین خانواده
۱۶۲	۲. ظرفیتهای دوفضایی شدن جهان و ارزشهای خانواده
۱۶۵	۳. دوفضایی شدن خانواده و پیامدهای منفی
۱۶۵	الف) پیامدهای فوری دوفضایی شدن جهان بر ارزشهای خانواده
۱۶۶	ب) پیامدهای ماندگار دوفضایی شدن جهان بر ارزشهای اخلاقی خانواده
۱۷۱	نتیجه گیری
۱۷۳	فصل پنجم: دوفضایی شدن هویتها
۱۷۳	مقدمه
۱۷۵	۱. پارادایم دوج جهانی شدن
۱۷۷	۲. هویت چیست؟
۱۸۲	۳. آینده هویت در ساختار دوج جهانی گراییه، دوج جهانی بودگی و دوج جهانی شدن
۱۸۴	الف) مؤلفه اول: فضای حاکم بر انسان در جهان آینده
۱۸۷	ب) مؤلفه دوم: چرخش یا استمرار روندها
۱۸۸	ج) مؤلفه سوم: لایه ای شدن و هم زمانی شدن هویتها
۱۹۱	نتیجه گیری
۱۹۵	فصل ششم: محلی - جهانی شدن، هویت و معماری: تحلیل موردی مهستان
۱۹۵	مقدمه
۲۰۱	۱. مفاهیم و نگرشها

۲۰۱	الف) هویت‌های جمعی
۲۰۵	ب) ذهنیت و هویت
۲۰۶	ج) بناها به عنوان یک متن فرهنگی
۲۰۹	د) محلی - جهانی شدن
۲۱۱	ه) معماری سنتی - مدرن
۲۱۵	۲. مهندسان بنایی محلی - جهانی و سنتی - مدرن
۲۱۶	الف) عام‌گرایی تمدنی
۲۱۷	ب) خاص‌گرایی تمدنی
۲۳۰	۳. جهان محلی و محل جهانی
۲۳۱	نتیجه‌گیری: باز تولید گرایی جدید با تکیه بر نگرش محلی - جهانی گرایی و...
۲۳۵	فصل هفتم: دوفضایی شدن جهان و جامعه جهانی اضطراب
۲۳۵	مقدمه
۲۴۱	۱. مفهوم اضطراب
۲۴۴	مفهوم جهانی شدن
۲۴۷	۲. دوره‌بندی و علل اضطراب
۲۴۷	الف) دوره‌بندی اضطراب
۲۵۲	ب) علل اضطراب
۲۵۷	ج) خصوصیات عوامل اضطراب‌زا
۲۵۹	۳. رابطه جهانی شدن و اضطراب
۲۶۱	الف) توسعه جهانی قلمرو جامعه، مواجهه با نادیده‌های بسیار: تنش و فشار
۲۶۴	ب) توسعه تنوع فرهنگی و گسترش تقاضاهای بی‌پاسخ: تشویش
۲۶۶	ج) تغییرات سریع جهانی و اضطراب
۲۶۸	د) توسعه قدرت انتخاب: ریسک انتخاب
۲۷۳	۴. دوجاهانی شدن‌ها و اضطراب پنهان
۲۷۷	نتیجه‌گیری
۲۸۱	فصل هشتم: دوفضایی شدن شهر؛ شهر واقعی و شهر مجازی
۲۸۱	مقدمه

۲۸۴	۱. شهر مجازی
۲۹۰	۲. دوفضایی شدن شهر
۲۹۲	الف) مکان در شهر واقعی و در شهر مجازی
۲۹۳	ب) کار در شهر واقعی و شهر مجازی
۲۹۴	ج) سرعت در شهر واقعی و شهر مجازی
۲۹۴	د) پایداری در شهر واقعی و شهر مجازی
۲۹۶	نتیجه گیری: ضرورت توجه به شهر فرهنگی واقعی - مجازی و انسجام شهری
۳۰۰	فصل نهم: دوفضایی شدن و آینده جهان
۳۰۰	مقدمه
۳۰۴	۱. تحولات فناورانه در دو جهان آینده: مهندسی ژنتیک و رایانه‌ای شدن فراگیر
۳۰۵	الف) آینده ارتباطات و مهندسی ژنتیک در جهان واقعی
۳۰۷	ب) آینده جهان مجازی و رایانه‌ای شدن فراگیر
۳۱۲	۲. فرد و جامعه آینده در جهان واقعی و جهان مجازی
۳۱۳	شکل گیری همزیستیهای جدید خارج از فضای ملی
۳۱۵	۳. دوجاهانی شدن و آینده سیاسی و امنیتی جهان
۳۱۷	الف) آینده جهان و جنگ
۳۲۱	ب) ریشه‌های جنگ: ادیان و تمدنها
۳۲۴	۴. کار و شغل، تجارت و اقتصاد در دو جهان آینده
۳۲۸	نتیجه گیری: پساجاهانی شدن: غلبه جهان مجازی بر جهان واقعی و شکل گیری
۳۳۲	فصل دهم: رویکرد آینده‌اندیشانه به صلح در جهان واقعی - مجازی آینده
۳۳۲	مقدمه
۳۳۵	۱. جنگ و صلح در گذشته تاریخ
۳۳۹	۲. نظریه‌های جنگ و صلح
۳۴۰	الف) جنگ واقعی و فضای جنگ
۳۴۲	ب) نظریه رئالیسم و ایدئالیسم: عینیت گرایی و ذهنیت گرایی
۳۴۲	ج) نظریه رئالیسم - عینیت گرایی
۳۴۳	د) نظریه ایدئالیسم - ذهنیت گرایی و نظریه جنگ عدالت

۳۴۶	۱. رئالیسم و ایدئالیسم صلح: نظریه معطوف به مسئله و...
۳۴۹	۳. قدرت، صلح و جنگ
۳۵۵	۴. نخبگی، فناوری و فرهنگ صلح و جنگ
۳۵۷	۵. مردم و صلح و جنگ
۳۶۰	۶. ذهنیت امروز در مورد جنگ و صلح
۳۶۲	۷. رویکرد مهدوی: اشتیاق به حقیقت و آینده صلح و جنگ در جهان آینده
۳۶۵	۸. حاکمیت صلح
۳۶۶	نتیجه گیری
۳۶۹	نتیجه گیری: جهانی شدنهای شر و خیر و توجه به ظرفیتهای کارآمد جهانی شدن
۳۷۵	کتابنامه
۳۷۵	منابع فارسی
۳۸۱	منابع انگلیسی
۴۰۰	منابع اینترنتی
۴۰۱	پایگاههای آینده اندیشی
۴۰۱	پایگاههای جهانی شدن و سازمانهای جهانی
۴۰۳	واژه نامه
۴۲۲	نمایه اشخاص

پارادایم دوفضایی شدن جهان و دوجوانی شدن آنها

با توجه به تغییرات بزرگی که در دوره جهانی شدن روی داده است، و این تغییرات پایانها و آغازهای جدید و عبارتی یک نقطه عطف تاریخی محسوب می شود، فهم این دوره جدید نیازمند پارادایم نظری جدیدی است که توضیح دهنده روندهای جدید تاریخ معاصر می باشد. اساساً در تعریف پارادایم بر این نکته تأکید می شود که «پارادایم مجموعه ای از سؤالات، اعمال و قراردادهای بهادینه ای است که منعکس کننده نگاه علمی به مسائل یک مقطع خاص تاریخی باشد» (یلتون، ۲۰۰۲: ۴۳۱). بنابراین، پارادایم اسیر دوره و زمان خاص است. به همین دلیل، پارادایمهای مدرنیته، برای مثال، در قالب مدرنیته ایرانی (آزاد ارمکی، ۱۳۸۰: ۱۷) یا رویکردهای مختلفی مثل روشنفکری و عقب افتادگی، رویکرد توسعه نیافتگی و یا پارادایم ایدئولوژی گرایی، منعکس کننده تاریخ مدرنیته ایرانی و یا مدرنیته معاصر ایرانی است، اما این نوع پارادایمها ظرفیت نگاه به فضای جهانی شده ایرانی و یا فضای دوجوانی شده جدید ایرانی را ندارد.

با این نگاه، پارادایمهای مدرنیته به مرور رویکرد تاریخی می یابند و توسعه آنها به روندهای آینده، مستلزم بازسازی معرفتی جدید است. این ناتوانی، هم به دلیل بنیادهای متفاوت معرفتی است که در قالب پسمدرنیسم ظهور یافته و هم به دلیل ظهور ظرفیتهای توسعه های جدید و به عبارتی ناشی از ظهور دوره جدیدی است که

به مراتب با ظرفیتهای دوره مدرنیته متفاوت است. مهم‌ترین توسعه اجتماعی معاصر، توسعه فضای اجتماعی است که با دوفضایی‌شدن جهانی‌شدن، اتفاق افتاده است. به دنبال توسعه جدید فضای اجتماعی، ظرفیت جدیدی به جهان واقعی^۱ (جهان اول) اضافه شده است که از آن به جهان مجازی (جهان دوم) تعبیر می‌شود. در واقع در درون این دو جهان که مانند دوقلوهای به هم چسبیده با یکدیگر در تعامل هستند و بدون یکدیگر، استمرار حیات اجتماعی آنها ممکن نیست، دو واقعیت در جریان است که یکی واقعیت طبیعی و دیگری واقعیت مجازی^۲ است (عاملی، ۱۳۸۲ الف و ب). در این دو جهان، جهانی‌شدنهای بسیاری (برگر و هانتینگتون، ۲۰۰۲)^۳ در جریان است که هر یک از قوت، سرعت، شدت و تأثیر متفاوتی برخوردار است (هلد^۴ و همکاران، ۱۹۹۹). با این نگاه، از نظر نگارنده، پارادایم بزرگی که ممکن است منعکس‌کننده دوره جدید باشد، پارادایم دوج جهانی‌شدن^۵ است.

فهم دقیق تغییرات جهان جهانی‌شده و فرایندهای طبیعی و ایدئولوژیک حاکم بر آن، مستلزم توجه جدی به وجود این دو جهان موازی است. دوج جهانی‌شدن، شامل فرایندهای جهانی است و در عین حال منعکس‌کننده دوج جهانی‌گرایی^۵ نیز هست. دوج جهانی‌شدن بیان‌کننده فرایندهای جهانی در دو فضای متفاوت است و دوج جهانی‌گراییها، اشاره به شکل‌گیری معرفت‌های جدید جهانی از جهان واقعی و جهان مجازی است. در عین حال، دوج جهانی‌شدن منعکس‌کننده پایانها و آغازهای جدید است. بر این مبنا، نگارنده که در چهار نوشتار دیگر که در یکی به آسیب‌شناسی جهان معاصر در بستر دوج جهانی‌شدن با عنوان دوج جهانی‌شدن جامع دوج جهانی‌اضطراب (عاملی، ۱۳۸۲ ب) پرداخته و در مقاله‌ای دیگر با تکیه بر دوج جهانی‌شدن، با تحلیلی کل‌گرایانه به روندهای آینده جهان (عاملی، ۱۳۸۲ الف) نگاه کرده و در نوشتار سوم هویت‌های هم‌زمان فردی را با نگاه آینده‌گرایانه در فضای

1. real world
2. virtual reality
3. Berger & Huntington
4. Held
5. dual globalism

دوجوهانی شده (عاملی ۱۳۸۲ ج) بررسی کرده و در نوشتار انگلیسی به ارتباطات بین دینی در فضای دوجوهانی شده (عاملی، ۲۰۰۴ الف)، پرداخته است؛ بر ابعاد پارادایمی دوجوهانی شدن‌ها تأکید کرده و توجه به این موضوع را از لحاظ فضاشناسی جدید محوری‌ترین پارادایم برای مطالعه جهان معاصر و جهان آینده تلقی کرده است. به نظر می‌رسد پارادایم دوجوهانی شدن‌ها ظرفیتهای نظریه فراگیر اجتماعی را که نیازمند توجه به چندگانگی در شکل‌گیریهای اجتماعی، پرهیز از تعین‌گرایی و نگاه تطور خطی در تحولات اجتماعی و در نهایت توجه به بی‌جغرافیا بودن زیست اجتماعی - فرهنگی (عبدالهیان، ۱۳۸۱: ۱۹۱) است، دارد.

پارادایم دوجوهانی شدن‌ها نگاهی است که نخست بر تمایز بین جهان مدرنیته و جهان جهانی شده تأکید می‌کند و در گام بعدی به تبیین و متمایز کردن دو جهان موازی و در عین حال مرتبط و درهم تنیده می‌پردازد و به جهانی شدن‌های متکثر در درون این دو جهان توجه می‌کند. با این نگاه، مهم‌ترین تغییر جهان معاصر که بنیان تغییرات آینده جهان را می‌سازد، رقابتی شدن جهان واقعی و جهان مجازی است. ظهور جهان جدید یعنی جهان مجازی^۱ بسیاری از روندها، نگرش‌ها و ظرفیتهای امروزی و آینده جهان را تحت تأثیر خود قرار خواهد داد. این جهان در واقع به موازات و گاه مسلط بر جهان واقعی ترسیم می‌شود و عینیت واقعی می‌یابد. این دو جهان از یک رابطه انعکاسی هندسی^۲ برخوردارند و دادوستدهای بی‌شماری بین این دو جهان جریان دارد.

جهان اول با ویژگیهای جغرافیا داشتن، برخورداری از نظام سیاسی مبتنی بر دولت - ملت، طبیعی - صنعتی بودن، محسوس بودن و معطوف به احساس قدیم‌تر بودن، از جهان دوم قابل تمایز است. جهان دوم نیز با ویژگیهایی مثل بی‌مکانی، فرازمان بودن، صنعتی بودن محض، عدم محدودیت به قوانین مدنی متکی بر دولت - ملت‌ها، برخورداری از معرفت‌شناسی تغییرشکل‌یافته پسامدرن، دسترس‌پذیری هم‌زمان،

1. virtual world

2. geometrical reflection

روی فضا بودن و برخورداری از فضاهای فرهنگی، اعتقادی، اقتصادی و سیاسی جدید، نسبتاً از جهان اول جدا می‌شود. این دو جهان در بسیاری از موارد به دوقلوهای به هم چسبیده تبدیل خواهند شد و تعامل فردی و اجتماعی در بسیاری از قلمروها، به تعاملهای دوج جهانی بستگی خواهد داشت و ما با دوج جهانی‌شدنهای به هم چسبیده‌ای^۱ مواجه خواهیم شد که حذف یکی از آنها موجب زوال دیگری نیز می‌شود. آموزش و پرورش آینده، نظامهای تجاری و بانکی کنونی و آتی، نظامهای کنترل شهری و شهرسازی، حتی پزشکی جهان آینده، بر این تعامل پیوندخورده این دو جهان است.

جهان دوم، فضای ظهور مفاهیم و مقوله‌ها و «مجازهای واقعی» بسیاری مثل مبارزات احزاب سیاسی مجازی (گیسون،^۲ ۲۰۰۴)، تضادهای دینی و نهضتی مجازی (کاراتزو جیانی،^۳ ۲۰۰۴) و از همه مهم‌تر شکل‌گیری «شهر مجازی» (گینهوین،^۴ ۲۰۰۴) در مقابل شهر فیزیکی^۵ و مادی (چانگ،^۶ ۲۰۰۳) است. حضور در جهان مجازی، در بعضی از کشورها همچون سنگاپور، به قدری توسعه یافته که قابل مقایسه با جهان مادی است (گوبای،^۷ ۲۰۰۳). هیراد^۸ و همکاران (۲۰۰۹) از جهانی‌شدن هوشمند که روند جهانی‌شدن را به صنعت ماشینی‌شده جهانی پیوند زده است، سخن می‌گویند. در واقع روند هوشمندسازی در هر دو جهان، جهانی‌شده است و ما ابزارهای رایانه‌ای را هم در جهان واقعی و هم در جهان مجازی، با تفکر فراگیرسازی رایانه‌ای مشاهده می‌کنیم که مسیرهای فوری زندگی را نشانه می‌گیرد (اولیرو و دورسات،^۹ ۲۰۱۱) و دامنه این نظام نیز همه عرصه‌های حرفه‌ای و راهبردی زندگی مثل پزشکی هسته‌ای را دربر می‌گیرد (دلا و کچیا و اسپوزیتو،^{۱۰} ۲۰۱۰).

1. twin globalizations

2. Gibson

3. Karatzogianni

4. Geenhuizen

5. physical city

6. Chang

7. Goby

8. Jhirad

9. Uliru & Doursat

10. Della Veechia & Esposito

گسترش فضای مجازی در همه ابعاد زندگی، نگرانی سلطه مجدد قدرتهای استعماری و سلطه گر بر جهان مجازی در امتداد جهان واقعی را به همراه آورده است و ادبیات جدیدی با عنوان استعمار مجازی (عاملی، ۱۳۸۹) شکل گرفته است.

مهم ترین تغییری که فضای دوجوهانی به وجود آورده، تغییر در روابط انسانی است. در واقع ارتباطات چهره به چهره سنتی در سطح وسیعی جای خود را به ارتباطات در فضای مجازی (لارنس،^۱ ۲۰۰۳)، مثل ارتباط به واسطه رایانه یا به واسطه وسایل ارتباط از راه دور و یا وسایل ارتباط جمعی، داده است. این تغییر فضای ارتباطی در واقع تجربه تعامل اجتماعی متفاوتی را وارد زندگی انسان کرده است. روابط انسانی در فضای مجازی هم در سطح تفریح و سرگرمی و هم در سطح ارتباطات برای یادگیری و آموزش «منصل و پیوسته» (بران،^۲ ۲۰۰۳) - که در مواردی فضای آموزشی مجازی را به یک جماعت مجازی آموزشی تبدیل می کند (هریس،^۳ ۲۰۰۳) - و یا انواع دیگر روابط اجتماعی صورت می گیرد که منعکس کننده تنوع و تکثر روابط اجتماعی در فضای مجازی است. از طرفی، فضای مجازی جریان اطلاعات را در جامعه تغییر داده و مسیرهای خاص محلی را به تکثر منابع اطلاعاتی تبدیل کرده است. به وجود آمدن فضای اطلاعاتی مجازی که از خصیصه بی مکانی^۴ و فرامرزی^۵ برخوردار است، منشأ تغییر مرزبندیها و اقتدارهای مبتنی بر دولت - ملت شده است که از منظر نورنالیستها تهدیدی برای یکپارچگی دولتها و از دیدگاه نولیرالها فرصت جدیدی برای اقتدار دولتی است و از نظر ساختارگراها اساساً نظامی فرادولتی دارد که با اقتدار دولت در چالش نیست، بلکه به لحاظ مسیر عمل اجتماعی و دولتی در فضای متفاوتی حرکت می کند (اشتاینبرگ و مک دوول،^۶ ۲۰۰۳). از سویی می توان گفت که جهان دوم، به دلیل برخورداری از ظرفیتهای دیجیتالی

1. Lawrence

2. Browne

3. Harris

4. spaceless

5. trans-boundary

6. Steinberg & McDowell

(کوب،^۱ ۲۰۰۳: ۲۴۴) و قدرت انتقال هم‌زمان درخواستها و فرمانها، جهانی ارزان‌تر، فشرده‌تر، دسترس‌پذیرتر و راحت‌تر ارتباطات همراه با کارآمدی و بهینه‌سازی استفاده از انرژی انسان است.

توجه به دوفضایی‌شدن جهان معاصر، منشأ ظهور نظامهای معرفتی جدید و عمل متفاوت اجتماعی می‌شود. نظام سیاسی متفاوت، روشهای آموزشی و مدیریتی متمایز و اساساً دولت و شهر بازسازی‌شده دوفضایی را تولید می‌کند که دربردارنده ظرفیتهای مثبت و درعین حال چالش‌برانگیزی برای دولت و نظام شهری خواهد بود و زندگی روزمره متفاوتی را به دنبال خواهد داشت. این بدین معناست که این نظریه صرفاً نظریه نیست، بلکه هم منعکس‌کننده واقعیتهای فردی و اجتماعی و هم تولید‌کننده واقعیتهای جدید فردی و اجتماعی خواهد بود.

می‌توان گفت پارادایم دوفضایی‌شدن جهان و شکل‌گیری لایه‌های ترکیبی فرهنگهای دوفضایی‌شده و آغاز شکل‌گیری فضای مجازی، به آغاز ذهن و جهان واقعی تصاویر ذهنی که عمری به اندازه عمر بشر دارد، بازمی‌گردد. در واقع از همان زمان که بشر امکان حرکت نامحدود و تصرفات آسان را در جهان ذهن پیدا کرد، جهان دوم تولد یافت. جهان دوم فضای مهم عمل ذهنی انسان بود که گاه خیالات و گاه نوسانهای و دست‌نیافتنیهای بشر را محقق می‌ساخت. جهان مأنوسی بود که انسان با آزادی کامل در آن رفتار می‌کرد. درعین حال تحقق یافتن این تصاویر ذهنی به صورت تصاویر عینی هم‌زمان و متحرک که پدیده‌ای صنعتی و الکترونیکی محسوب می‌شود، تاریخ متفاوتی دارد. این تاریخ متعلق به قدرت پیدا کردن ماشینهای محاسبه‌گر و به نوعی برخوردار از اندیشه ریاضی است. به عبارت دیگر، شکل فیزیکی گرفتن جهان مجاز و ظهور جهان دوم با ماهیت واقعیت مجازی، با ظهور صنعت هم‌زمان ارتباطات^۲ و تبدیل شدن شیء به عدد و امر آنالوگ به امر دیجیتال امکان‌پذیر شد.

1. Cobb

2. simultaneous communication industry

در سال ۱۸۳۳ چارلز بابیج^۱ وسیله‌ای طراحی کرد که آن را «ماشین تحلیلی»^۲ نامید. این ماشین بسیاری از عناصر رایانه‌های مدرن دیجیتالی را در خود جمع کرده بود. کارت پانچ در واقع کارتی بود که هم اطلاعات را ذخیره و هم فرایند کار را تعریف می‌کرد (منوویچ،^۳ ۱۹۹۵: ۲۱). در دهه ۱۸۹۰، تغییرات مهمی در حوزه صنعت اطلاعات روی داد. هرمن هولریت^۴ برای سرشماری سال ۱۸۹۰ آمریکا، کارت پانچ پردازش شده‌ای طراحی کرد که اولین به کارگیری رایانه در سرشماریهای ملی محسوب می‌شد. از اینجا روند توسعه رایانه‌ای کردن اطلاعات شتاب جدیدی گرفت و دخالت رایانه در تجارت نیز مسیر جدی‌ای یافت (همان: ۲۴).

به‌طور حتم اختراع مورس در سال ۱۸۹۰ نقش مهمی در آغاز روند پیوند خوردن هم‌زمان اطلاعات داشت. در سال ۱۹۶۴، ملوین وبر،^۵ جغرافیادان شهری، گفت که در آینده نزدیک ممکن است برای اولین بار در تاریخ بشر، ظرفیتهای تجاری و همچنین جوامع مختلف بر طراز کوهها قرار گیرد تا امکان ارتباط واقعی با آنها فراهم شود. این نگاه کنایه از شکل‌گیری نگاه جدیدی به تأسیس شهرهای مجازی داشت. در سال ۱۹۸۷، جغرافیادان دیگری به نام آنتونی پاسکال^۶ در مقاله‌ای با عنوان «شهر پنهان»^۷ از نامهربانی وسایل ارتباطی رایانه‌ای با شهرهای متراکم سخن گفت و با دقت نظر تأکید کرد که این وضعیت به هم‌شکل شدن شهرها منتهی خواهد شد. پل ویریلیو، فیلسوف فرانسوی، نیز با نگاهی نگران و نقادانه از مجاورت فضای فیزیکی با فضای مجازی و گسترش ارتباط با همه کسانی که در فاصله‌های دور قرار دارند، سخن گفت (ویریلیو،^۸ ۱۹۹۳). سال ۱۹۹۵، شاهد یافته‌های دیگری در دانشگاه ام. آی. تی. بودیم که در پرتو آن نیکولاس نگروپونتی^۹ مدیر آزمایشگاه

1. Charles Babbage
2. analytical engine
3. Manovich
4. Herman Hollerith
5. Melvin Webber
6. Anthony Pascal
7. the vanishing city
8. Virilio
9. Nicholas Negroponte

رسانه‌ای این دانشگاه اعلام کرد که زندگی دیجیتالی، موجب کاهش روزافزون وابستگی به مکان و زمان خاص خواهد شد و ما شاهد انتقال مکان در پرتو صنعت دیجیتالی خواهیم بود. او معتقد بود که خانه‌ها به پنجره‌هایی دیجیتالی مجهز خواهند شد که دیدن، حس کردن و بوییدن فضای کشاورزی آلپ از بوستون را امکان‌پذیر خواهد کرد. بنابراین هم‌زمان با بودن در بوستون، فرد می‌تواند در سوئیس و یا در جای‌جای دیگر جهان نیز حس حضور فیزیکی داشته باشد.

در سال ۱۹۹۶ شافراز کابا،^۱ منتقد معماری، این سؤال جدی را مطرح کرد که چرا باید یک ساعت و یا ساعتها در ترافیک و سختی رانندگی کند تا به محل کار برسد، در حالی که برای انجام کار فقط با اشاره به چند دکمه صفحه کلید رایانه کار انجام می‌شود. چرا اساساً باید ساختمان ساخت؟ اگر حس حضور در محل کار از طریق فضا‌سازیهایی مجازی و معماری مجازی قابل تأمین است، چرا باید خود را مشغول ساخت و سازه‌های سخت و مسائل بعدی مربوط به نگهداری بناها را نیز متحمل شد؟ در واقع او تأکید می‌کرد که «هیچ چیزی در فضای مجازی بی‌ارزش نیست» (کوکللیس،^۲ ۲۰۰۷).

در سال ۱۹۹۹ گزارش روم آمریکا^۳ مبنی بر امکان تغییر وضعیت بحرانی گرم شدن جهانی^۴ با کاهش ساخت‌وساز انواع تجارتخانه‌ها و مراکز فروش و انبار پوشاک و مواد غذایی را مطرح کرد. در واقع این گزارش تأکید می‌کرد که ساختمانها و تجارتخانه‌ها می‌تواند تبدیل به وب‌گاه شود.

ظهور صنعت هم‌زمان ارتباطات و فضا یافتن جهان مجازی در ساختارها و مکانهای مجازی در فضای کلان اینترنت و فضاهای خاص مجازی مثل وب‌گاهها، وب‌لاگها، فضاهای ارتباطی گروهی و شبکه‌ای، خانه‌های گفتگو و فضاهای ارتباطی ایمیلی، جهان جدیدی در کنار جهان فیزیکی خلق کرده است که از آن به جهان

1. Shafraaz Kaba

2. Couclelis

3. The US Romum Report

4. global warming

مجازی تعبیر می‌شود. به‌طور حتم منطق حاکم بر جهان مجازی تفاوت‌های جدی با منطق جهان فیزیکی دارد و به عبارت دیگر، فهم این دو جهان نیازمند زبان متفاوتی است. برای مثال، با زبان و نگاه آنالوگ و یا با منطق کار دستی و فیزیکی نمی‌توان فضای کار دیجیتالی و کار مجازی را در جهان مجازی درک کرد. تفاوت منطق و زبان این دو جهان که در عین حال در یک «هستی‌شناسی کلان» در بستر یک «هستی مشترک» حضور دارند، تفاوتی استعاری تلقی می‌شود که البته از منطق رقابتی، تعاملی و در عین حال کاوش برای حیات مستقل برخوردارند.

جهان مجازی یا «فضای مجازی» از ظرفیتهای ساختاری برخوردار است که همین ظرفیتهای در مقایسه با جهان فیزیکی، تمایزها و کارکردهای متفاوتی را فراهم می‌کند. یکی از کانونی‌ترین تفاوت‌های این دو جهان و به تعبیر دقیق‌تر یکی از مهم‌ترین تفاوت‌های مکان فیزیکی و فضای مجازی به تفاوت کار فیزیکی با کار مجازی برمی‌گردد. تفاوت کار در فضای فیزیکی و فضای مجازی تابع قانون فراگیری به نام «قانون زمان مجازی» است (عاملی، ۱۳۸۷). به‌طور حتم، زمان فیزیکی و زمان مجازی تفاوت‌های اساسی دارند که در نوشتارهای قبلی نگارنده بحث شده است. این تفاوت‌ها بر کیفیت، سرعت، قدرت و ظرفیتهای انجام کار تأثیر می‌گذارد.

در چنین جهان دوفضایی‌شده‌ای، فرهنگ یا همان فضای زندگی، مسیر زندگی و روش‌های متمایز زندگی، موضوع تغییرات جدید شد. در جهانی که دسترسی به همه جهان از طریق فضای نرم و منعطف مجازی امکان‌پذیر شده است و در آن صنعت رایانه و به ویژه صنایع شبیه‌سازی و صنعت واقعیت مجازی برای نزدیک کردن جهان مجازی به جهان فیزیکی تلاش وافری می‌کند، موضوع عضویت فرهنگی، تعلق فرهنگی، «هویت فرهنگی» و از همه مهم‌تر «قدرت فرهنگی و تمدنی» جدیت می‌یابد. در فرهنگ دوفضایی‌شده، «مهاجرتهای فیزیکی»؛ «مهاجرتهای مجازی» و «مهاجرتهای فیزیکی - مجازی»، اشکال مختلف مهاجرت هستند که تحت تأثیر فضای جهان دوفضایی‌شده جدید اتفاق می‌افتند.

امروز مردم برای اینکه در مکانهای فرااقیانوسی و جهانهای دورافتاده قرار

بگیرند، لزوماً نیازمند مسافرت نیستند؛ بلکه فرد و افراد می توانند هم زمان در میان مردمان بسیاری قرار بگیرند، با آنها باشند و همراه با آنها امور روزمره زندگی را دنبال کنند. دوری و نزدیکی به صورت دراماتیک و درعین حال کاملاً واقعی تغییر کرده است. این بدین معناست که اساساً ما با تغییری بنیادین در مفهوم زندگی و زندگی کردن مواجه شده ایم. این تغییر مهم مستلزم تغییر در فهمهای فرهنگی و سیاستهای فرهنگی نیز هست.

ما نیازمند بازبینی فهم خود از جهان دوج جهانی شده هستیم تا در پرتو آن تغییرات اساسی را درک کنیم و بازخورد مناسبی به آن بدهیم. چنین معرفتی کمک می کند که ما در بازسازی ذهن و فهم خود از واقعیتهای جهان، مسیر دقیق تری را طی کنیم و بینیم واقعیت واقعی جهان جدید خصوصاً جهان فرهنگ چیست؟ چه نوع تغییر شناختی در جامعه به وجود آمده است و چه نوع معرفتهای فرهنگی جدیدی در سیاست گذاریهای فرهنگی ما باید دخالت داشته باشد. چه تغییراتی در انتظارات فرهنگی ما باید رخ دهد؟ چه انتظارات جدیدی در پرتو این تغییرات رخ می دهد؟ چه نوع رفتار اجتماعی غیر قابل انتظاری ممکن است رخ دهد؟

دوج جهانی شدن از انتقالی پارادایمی سخن می گوید که در پرتو آن هم انتقال در واقعیت جهان و هم انتقال در فهم این واقعیت رخ می دهد، به گونه ای که هم عمل اجتماعی نیازمند رویکرد دوج جهانی است و هم واقعیتها، تغییرات ارزشها و عمل اجتماعی مستلزم نگاهی دوفضایی و دوج جهانی هستند. در واقع در پرتو این تغییر است که جامعه شناسی، فرهنگ شناسی، زبان شناسی و حتی معنا شناسی و معرفت شناسی محتاج تغییری پارادایمی و انتقال از نگاه و تحلیل یک جهانی به تحلیل و نگاه دوج جهانی است.

نگاه دوج جهانی و دوفضایی منعکس کننده دو محیط جهانی است که در طبیعت و ذات، دو فضای به هم مرتبط و تأثیر گذار بر یکدیگر، اما به لحاظ ماهیت و عرصه عمل و به عبارت دیگر به لحاظ ظرفیتها و امکانات، دو فضای مستقل محسوب می شوند. جهانی شدن و یا جهانی شدنهای اول محصول صنعت حمل و نقل

تندرو است که نقاط جهان را در فیزیک جهان به هم نزدیک تر کرده است و در واقع ما با جهان کوچک تر شده‌ای در جهان فیزیکی و واقعی مواجهیم. به همین دلیل ذهنیت اینکه من کجا هستم و به کجا می‌توانم بروم، در فیزیک جهان آسان تر و از یک نگاه نزدیک تر و کوچک تر شده‌ای برخوردار است. بر این مبنا، به میزانی که صنعت حمل و نقل تندتر شود، فیزیک جهان در دسترس تر و کوچک تر می‌شود. جهانی شدنهای دوم که به جهان دوم یعنی جهان مجازی مربوط می‌شود، محصول ظهور صنعت هم‌زمان ارتباطات و همه صنایع مرتبط با رایانه، اینترنت (ارتباط شبکه‌ای بسته و تریف شده) و اینترنت است. جهان دوم محصول صنعت هم‌زمان و لحظه‌ای ارتباطات است که وقایع، رفتارها و ارتباطات جهانی هم‌زمان را ممکن و حرکت پیام و اطلاعات و بارویکردی استعاری حرکت خود انسان را در هر جای جهان و در هر زمان امکان پذیر می‌کند.

اگرچه این دو جهان در کره زمین قرار دارند و فرض دوییت به لحاظ هستی‌شناختی امکان پذیر نیست، ولی با رویکرد استعاری این دو جهان کاملاً قابل فرض و به لحاظ عملکرد و ظرفیت قابل تفکیک است. در واقع نظام ارتباطی و ذات شیئی جهان فیزیکی و ذات عددی و اطلاعاتی جهان مجازی، عامل مهمی است که این دو جهان را از هم متمایز می‌کند. فیزیک گرایی و جهان فیزیکی طبیعتی محلی و محدود دارد و تغییرات در جهان فیزیک موضوع تغییرات شیئی و محکوم به اصطکاک و فرسایش است. جهان مجازی از ظرفیت جهانی نامحدود و در عین حال از ذاتی پلاستیکی و قابل تغییر برخوردار است. در جهان فیزیکی، ما از یک واقعیت گرایی متمایل به فیزیک جهان و روابط چهره‌به‌چهره برخورداریم. در فرایندهای جهان واقعی نیز، روندها بر کار فیزیکی و روندهای فیزیکی متکی‌اند. از سوی دیگر همه اتفاقات در ظرف فیزیکی و واقعیت‌های محسوس جهان اتفاق می‌افتد. تولد جهان مجازی ما را با نوعی نگرش جدید که می‌توان از آن به مجازی گرایی و یا شکل تنزل یافته آن به دیجیتالی گرایی تعبیر کرد، مواجه ساخته است. از سوی دیگر روندهای جدید کار در پرتو مجازی‌سازی، همگی یک روند انتقال امر فیزیکی

به امر مجازی و یا شیئها به عددها محسوب می‌شوند. این نگرش و این نوع فرایندهای مجازی در ظرفیتی صورت می‌گیرد که این امکان فضایی و مجازی و متحرک را برای ما فراهم می‌کنند که از آن می‌توان به مجازبودگی تعبیر کرد.

عمل تعامل بین جهان فیزیکی و جهان مجازی، پیوندهای مفصلی بین جهان واقعی و جهان مجازی به وجود می‌آورد که سه پرتو جدید ترکیبی را امکان‌پذیر می‌سازد که از آن به واقعی-مجازی‌گرایی، واقعی-مجازی‌سازی و واقعی-مجازی‌بودگی تعبیر می‌شود. پیوندهای ترکیبی از درآمیختن جهان مجازی و جهان فیزیکی در حوزه فرهنگ، اقتصاد و سیاست سخن می‌گوید. در این فضا، عوامل فشار، کشش اجتماعی و فرهنگی که فرد را هم در فضای فیزیکی و هم در فضای مجازی در معرض «انتخابهای گسترده» مبداء و مقصد قرار داده است، موجب به وجود آمدن ارزشها و تولیدات فرامحلی گسترده‌ای می‌شود که در معرض دید، انگیزه و خواسته‌های فردی و اجتماعی قرار می‌گیرد. با دوفضایی‌شدن مسیر زندگی، از سه نوع مهاجرت متفاوت سخن گفته می‌شود: (۱) مهاجرت فیزیکی که موجب حرکت جمعیت از یک مکان و جغرافیا به مکان و جغرافیای دیگر می‌شود، (۲) مهاجرت مجازی که موجب تغییر فضای فرهنگی زندگی می‌شود. در این فرض، در عین ثابت بودن مکان زندگی، فضای زندگی عوض می‌شود، (۳) مهاجرت‌های واقعی-مجازی: زمانی مهاجرت‌های واقعی-مجازی اتفاق می‌افتد که هم مکان و هم فضای زندگی و تعلقات فرهنگی زندگی تغییر می‌کند.

امروزه جهانی‌شدن مرجع بسیاری از تغییرات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی در جهان محسوب می‌شود و از طریق افزایش ارتباطات، تماسها و روابط تجاری و فرهنگی به نزدیک‌تر شدن کشورها و ملتها منجر می‌شود. از این رو، مبحث گسترده جهانی‌شدن و مطالعات جهانی‌شدن امروزه در بسیاری از دانشگاههای معتبر دنیا مانند مک‌مستر^۱ کانادا، دانشگاه ملی تایوان، دانشگاه ایالتی اوهایو، دانشگاه لث‌بریج کانادا، دانشگاه لنکستر و در انگلستان، دانشگاه متروپولیتن منچستر با

گرایشهای مختلفی همچون تجارت بین‌المللی و جهانی‌شدن، جهانی‌شدن و دولت، توسعه جهانی و مطالعات صلح، سیاست و مطالعات جهانی‌شدن، معماری، هویت فرهنگی و جهانی‌شدن، جهانی‌شدن و عصر اطلاعات، حقوق بشر، جهانی‌شدن و عدالت، روابط بین‌الملل و جهانی‌شدن و غیره تدریس می‌شود. مطالعه جهانی‌شدن نه تنها به عنوان یک موضوع علمی که ماهیتی بین‌رشته‌ای نیز دارد برای دانشجویان و محققان مفید است، بلکه با توجه به گستردگی موضوعاتی که تحت تأثیر فرایند جهانی‌شدن در فضای واقعی و مجازی مانند ارتباطات، آموزش، اقتصاد، هنر و غیره قرار دارند، آگاهی از روندهای جهانی‌شدن در هر دو فضا، رویکرد و گستره دیدی را برای همگان از جمله مدیران و برنامه‌ریزان فراهم می‌کند. دانشجویان رشته‌های مختلف دانشگاهی در مقاطع مختلف تحصیلی برای آگاهی از موضوعات روز دنیا و انتخاب حوزه‌های مطالعاتی جدید با توجه به نیازهای جاری جامعه خود، نیازمند مطالعات مرتبط با جهانی‌شدن و فضای مجازی هستند.

از سوی دیگر جهانی‌شدن و فضای دو جهانی‌شده جدید که برخاسته از ظهور صنعت هم‌زمان ارتباطات و به لحاظ محتوایی ستر ساختارمند شدن فراگیرتر سلطه جهانی است امری نگران‌کننده و مبهم تلقی می‌شود و در فضای سیاست‌گذاری جمهوری اسلامی ایران نیز این نگرانی و ابهام کاملاً انعکاس یافته است. برای مثال، در بند ۲۰ متن الزامات تحقق سند چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران به جهانی‌شدن توجه مستقیم شده است؛ «تعامل سازنده با فرایند و روند طبیعی جهانی‌شدن و مقابله با پروژه جهانی‌سازی غرب و نظام تک‌قطبی و مناسبات غیر عادلانه در جهان»^۱ یکی از الزامات تحقق سند دانسته شده است. در سند چشم‌انداز، به سه گفتمان پیشرفت و تولید دانش، صلح و روند جهانی‌شدن اشاره شده است. لذا از این منظر نیز موضوع کتاب، اهمیت کلیدی دارد که امیدواریم مجموعه مطالب آن اثر راهبردی را ایفا کند.

این کتاب با توجه به رویکرد پارادایمی و بین‌رشته‌ای خود برای دانشجویان

رشته‌های مختلفی همچون علوم اجتماعی، علوم ارتباطات اجتماعی، روابط بین‌الملل، علوم سیاسی و حتی هنر و معماری و شهرسازی نیز مفید است. با نگاهی فراتر باید گفت دانشجویان همه رشته‌های علوم انسانی و علوم اجتماعی و رفتاری به نگاه پارادایمی کتاب نیازمندند.

این کتاب حاصل مجموعه مقالاتی است که نگارنده بخش مهمی از آن را بین سالهای ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۹ در حوزه جهانی شدن و تبیین پارادایم دوفضایی شدن نگاشته است. سرمفومی مطالب این کتاب از فرهنگ به عنوان امری که ریشه تاریخی دارد به سوی آینده‌اندیشی حرکت می‌کند؛ بدین ترتیب که پس از مقدمه، ده فصل کتاب به ترتیب به حوزه‌های جهانی شدن، فرهنگ، دین، خانواده، هویت، اضطراب و آینده‌اندیشی تعلق دارد. فصل چهارم و دهم کتاب که دربردارنده مباحثی درباره دوج جهانی شدن و ارزشهای خانواده و رویکرد آینده‌اندیشانه به صلح در جهان واقعی - مجازی آینده است برای اولین بار در این کتاب چاپ شده است. سایر فصول هم به روزرسانی شده و مطالبی در آن وارد شده که ناظر بر مفاهیم مهم مرتبط با موضوع است.

در فصل اول کتاب مباحث پایه حوزه جهانی شدن با عنوان «جهانی شدن: مفاهیم و نظریه‌ها» مطالعه شده است. در مقدمه این فصل بیان شده که ورود به دوره جهانی شدن موجب بازنگریهای جدی در علوم مختلف شده است و جهانی شدن عامل انتقال جدید جامعه به قلمرو فرهنگ، سیاست و اقتصاد محسوب می‌شود. سپس در بخشهای بعدی این فصل انواع جهانی شدن، رابطه مدرنیته و جهانی شدن، مفهوم جهانی شدن، نظریه‌های اساسی جهانی شدن و نتیجه‌گیری از مباحث بیان شده آمده است. نتیجه‌گیری این فصل بر ظرفیت و توانایی پاسخگویی پارادایم دوج جهانی شدن به مسائل فضای جهانی شده یا فضای دوج جهانی شده در مقایسه با پارادایمهای مدرنیته که رویکرد تاریخی دارند، تأکید دارد.

فصل دوم نگاهی جدید به رابطه جهانی شدن و فرهنگ است که با عنوان «دوفضایی شدن فرهنگها» طرح شده است. این فصل با بخشی تحت عنوان

دوجهرانی شدن‌ها: پارادایم‌های جدید فرهنگ‌شناسی؛ پارادوکس احساس تعلق ملی و فضای جهانی شروع می‌شود که به خصوصیات جهان اول و جهان دوم، نیاز به بازنگری در مفهوم فرهنگ در این دو جهان و توضیح ویژگی‌های پارادایم جدید فرهنگ‌شناسی پرداخته است. سپس پیچیدگی معانی فرهنگی و شفافیت مفهومی فناوری، رابطه فناوری و فرهنگ، فناوری هم‌زمان ارتباطات و دوفضایی شدن فرهنگ توضیح داده شده و در بخش نتیجه‌گیری با عنوان پارادوکس‌های بین فرهنگی جهان واقعی و جهان مجازی گفته شده است که در دوران گذار، ارتباطات بین فرهنگی واقعی - مجازی حامل پارادوکس‌های جدیدی در فرهنگ روزمره خواهد بود؛ مانند پارادوکس واقعیت و مجاز و پارادوکس انسان و ماشین هوشمند.

فصل سوم به دوفضایی شدن محیط دینی و دین مجازی اختصاص دارد. در مقدمه، رابطه بین دین و فضای مجازی در بستر پارادایم دوجهرانی شدن‌ها توضیح داده شده است. بخش‌های بعدی به مفهوم دین مجازی، هستی‌شناسی دین مجازی، دین واقعی و دین مجازی، دوفضایی شدن جهان و تعامل دین مجازی و دین واقعی می‌پردازد. بخش نتیجه‌گیری نیز به پیامدهای عمده دین در فضای مجازی مانند شکل‌گیری جغرافیای جدید دین در فضای مجازی، نفییت خاص گرای دینی و عام‌گرایی دینی جهانی به موازات هم و ظهور ادیان نوظهور پرداخته است.

فصل چهارم نیز به نوعی در حوزه فرهنگ است و رابطه دوجهرانی شدن‌ها و ارزش‌های اخلاقی خانواده را تحلیل می‌کند. در مقدمه این فصل به خانواده و ارزش‌های اخلاقی در دوره جهانی شدن، هویت‌های اخلاقی جدید در محیط خانواده و پارادایم دوجهرانی شدن‌ها به عنوان مهم‌ترین تحول ساختاری در زندگی اشاره شده است. بخش‌های بعدی این فصل به مباحث دوفضایی شدن جهان و تغییرات بنیادین خانواده، ظرفیتهای دوفضایی شدن جهان و ارزش‌های خانواده و دوفضایی شدن خانواده و پیامدهای منفی آن اختصاص یافته است. نتیجه‌گیری این فصل بر اهمیت ارزش‌های فرهنگی خانواده در فضای دوجهرانی شده جدید و توسعه قدرت انتخاب فرد تأکید دارد. در این فضای جدید، لزوم شناخت ویژگی‌های یک خانواده سالم براساس

ارزشهایی که مقبولیت عام داشته باشد یک ضرورت قطعی است.

فصل پنجم کتاب به رابطه دوفضایی‌شدن و هویتها اعم از هویت فردی و اجتماعی توجه کرده است. در مقدمه به لزوم مطالعات آینده‌اندیشی در حوزه‌های مختلف و اهمیت هویت اجتماعی و فردی در آینده فرهنگ پرداخته شده است. بخشهای بعدی این فصل به پارادایم دوج جهانی‌شدنها و چیستی هویت، آینده هویت در ساختار دوج جهانی گراینها، دوجان بودگی و دوج جهانی‌شدنها می‌پردازد. براساس مباحث مطرح شده در این فصل، هویت‌های آینده، مبتنی بر فرایندهای تعاملی آینده و گذشته‌اند. با مجاری شدن جهان دوم، بحرانهای هویتی ناشی از این جهان نیز کاهش خواهد یافت.

فصل ششم، به عرضه محسوس فرهنگ و میراث فرهنگی توجه کرده است و محلی-جهانی‌شدن، هویت و معماری را با تأکید بر معماری مرکز خرید مهستان کرج مورد مطالعه و مذاقه قرار داده است. مقدمه این فصل تأکید می‌کند که معماری استمرار حیات گذشته و روایتگر هستی امروز و هستی آینده است. همچنین ویژگیهای کلی معماری بنای مهستان را به عنوان اثری سنتی-مدرن معرفی می‌کند. این فصل با توضیح مفاهیم و نگرشهایی مانند هویت جمعی، ذهنیت و هویت، رمزگشایی از متون فرهنگی و تعامل‌های دوتایی معماری محلی-جهانی و سنتی-مدرن، و بخش مهستان به منزله بنایی محلی-جهانی و سنتی-مدرن و بخش جهان محلی و محل جهانی ادامه یافته است. نتیجه‌گیری فصل ششم کتاب، روکرد بنای مهستان به معماری و فرهنگ را بیان می‌کند که برای تعالی بخشیدن به معماری ایرانی رابطه‌ای تعاملی میان سنت و مدرنیته برقرار کرده است.

فصل هفتم به آسیب‌شناسی جهان معاصر در بستر دوفضایی‌شدن جهان توجه کرده است و با عنوان «دوفضایی‌شدن جهان و جامعه جهانی اضطراب» مهم‌ترین آسیبهای جهان جدید را به صورت قاعده‌مند مطالعه کرده است. مقدمه این فصل به اضطرابها و ریسکهای ناشی از جهانی‌شدن و جامعه جدید پرداخته است. بخشهای بعدی این فصل عبارت‌اند: از مفهوم اضطراب، دوره‌بندی و علل اضطراب، نسبت

جهانی شدن و اضطراب و دوجهانی شدن‌ها و اضطراب پنهان. نتیجه گیری فصل هفتم بر این نکته تأکید دارد که شکل گیری دوجهانی شدن، موجب شکل گیری «جامعه جهانی اضطراب» شده است. هر روندی یک بازخورد معکوس تولید می کند، پس جهانی شدن نیز ممکن است به عنوان عامل ضداضطراب تلقی شود. اضطراب تک عاملی نیست، بلکه برابند مجموعه‌ای از زمینه‌ها، عوامل و محیط‌های فرهنگی و اجتماعی است.

فصل هشتم به حوزه مطالعات شهری مربوط است و شهر را در بستر دو فضا مطالعه می کند. عنوان این فصل دوفضایی شدن شهر، شهر واقعی و شهر مجازی است. در مقدمه به لزوم شهرسازی واقعی - مجازی در مدیریت کنترل حرکت جمعیت شهری اشاره شده است. در ادامه برای تشریح شهر مجازی، این فصل دارای دو بخش شهر مجازی و دوفضایی شدن شهر است. نتیجه گیری این فصل با عنوان ضرورت توجه به «شهر واقعی - مجازی فرهنگی» و انسجام شهری، بر آن است که با آنکه هیچ گونه شهرسازی قطعی در خصوص شهرهای مجازی شکل نگرفته است، برای توجه به هویت‌های مرتبط با فضاهای واقعی کشور و شهرها، ایجاد شهرهای فرهنگی واقعی - مجازی لازم است.

فصل نهم به مسیر آینده توجه کرده و با عنوان دوفضایی شدن‌ها و آینده جهان مدار توجه خوانندگان را به سمت آینده در دو فضای واقعی و مجازی سوق داده است. در مقدمه این فصل گفته شده است که عرصه تغییرات، همه حوزه‌های اساسی زندگی را دربر گرفته است و فهم دقیق تر تغییرات آینده جهان را در بستر فضای دوجهانی شده حاکم بر روندهای امروز و آینده جهان مطالعه کرده است. بخش‌های بعدی این فصل عبارت‌اند از: تحولات فناورانه در دو جهان آینده، مهندسی ژنتیک و رایانه‌ای شدن فراگیر، فرد و جامعه آینده در جهان واقعی و جهان مجازی، دوجهانی شدن و آینده سیاسی و امنیتی جهان، کار و شغل، تجارت و اقتصاد در دو جهان آینده. نتیجه گیری این فصل با عنوان پساجهانی شدن: غلبه جهان مجازی بر جهان واقعی و شکل گیری پدیده «جنگ بدون جنگ» بیان می کند که مهم ترین

آسیب جهان آینده در جهان مجازی ظهور خواهد یافت و جنگ بدون جنگ که جنگ نمادها و نشانه‌هاست به راه خواهد افتاد.

فصل دهم نیز با رویکرد آینده‌اندیشانه، صلح در جهان واقعی - مجازی آینده را مطالعه می‌کند. مقدمه این فصل رویکرد درون‌زا و توسعه‌ای را که بیانگر تأثیر تکاملی گذشته بر حال و حال بر آینده است، اندیشه حاکم بر آینده‌اندیشی دوره معاصر می‌داند و دانش خیر و دانش شر را در به وجود آمدن صلح و جنگ در جهان بساج جهانی‌شده جدید تأثیرگذار می‌داند. این فصل با بخشهای جنگ و صلح در گذشته تاریخ نظریه‌های جنگ و صلح، قدرت، صلح و جنگ، نخبگی، فناوری و فرهنگ صلح و جنگ، مردم و صلح و جنگ، ذهنیت امروز در مورد جنگ و صلح، رویکرد مهدوی، اشتیاق به حقیقت و آینده صلح و جنگ در جهان آینده ادامه می‌یابد. نتیجه‌گیری فصل پایانی کتاب تکثر فرهنگی و چندفرهنگی شدن جوامع در اثر جهانی‌شدن را به نقد می‌کشد و تأکید می‌کند که ظرفیتهای مهمی برای «تضادهای اجتماعی» و درعین حال «مهاجرت و توافق چندفرهنگی» تحت تأثیر جهانی‌شدن، به وجود آمده که جنگ و صلح را در تعاملی فراملی قرار داده است.

پایان‌بخش این کتاب فصل نتیجه‌گیری است که می‌کوشد بر ظرفیتهای مثبت و منفی جهانی‌شدن تأکید و جهانی‌شدن را از موضوع نفی مطلق و یا قبول مطلق خارج کند. در بخش نتیجه‌گیری کتاب سه لایه جهانی‌شدن معرفی می‌شود و در سطح لایه قدرت، لایه مردم و لایه مدیریت اجتماعی به بحث و تحلیل درباره جهانی‌شدن و رویکرد دوفضایی‌شدن جهان می‌پردازد.